تفسير سامري مجهول على سفر التكوين ١: ٢٦
Aninomous Samaritan Interpretation of Genesis 1: 26

حسيب شحادة
جامعة هلسنكي

فيما يلي أورد ما جاء في تفسير عربي لهذه الآية في مخطوط محفوظ في المكتبة الوطنية الروسية في سانت بطرسبورغ الغنية بمثل هذه المخطوطات، قرابة ١٣٥٠ مخطوطا. إنه المخطوط Sam III 17، وهو بمثابة شرح ناقص لمسألة الخليقة، يستعين بعلم الفلك، ويضم ثماني ورقات بمقاس١٧x٢٢ سم، التفسير والاستشهادات من التوراة مكتوبة بالعربية وبالرسم العربي وتظهر علامة شبيهة بالمدّة العربية على معظم الكلمات العبرية المقتبسة ولم أستطع إبرازها لأسباب تقنية. لا ذكر في المخطوط لهوية مؤلف هذا التفسير وقل الأمر ذاته بالنسبة لاسم الناسخ والزمان والمكان. في الكاتالوج اليدوي المتوفر في المكتبة ذكر القرن الثامن عشر بدون الإشارة إلى أية مصادر ويبدو لي، انطلاقا من الكتابة، أنه قد يعود إلى القرن اللاحق، القرن التاسع عشر. صفحات هذا المخطوط غير متتالية كما يتضح من تسلسل الآمور أولا ومن استخدام نهج الـ catchwords أي كتابة الكلمة الآولى في الصفحة التالية في أسفل الصفحة السابقة. يبدأ المخطوط بالكلمات: "اربعه واعلم ان الجوهر الاول هو/ (هذا الخط المائل يدل على نهاية سطر وبداية آخر) والارض كانت مغمورة بذلك/لقوله تعالى عز من قايل/". والكلمات الآخيرة في المخطوط : "وقد سماهم الله/تعالى فى كتابه العزيز فيشون وجيحون وهدقل/وفرت ثم بعد تمام دلك اخد الله تعالى ادم واقره/في الجنه واوصاه ان ياكل من كل اثمار الجنه الا دلك الشجرة المعرفه" (المعرفه هي كاتش ورد). في كل صفحة واحد وعشرون سطرا.

من الاستعمالات اللغوية اللافتة للنظر في المخطوط أنوه بما يلي: ضد الى، عندما اغوى التعبان الي حوا، فلما نظر نفسه، انهم عرايا تخبو بورق اشجار الجنه... بورق التين، واطرده وابعده، فمتزج كثيفه مع لطيفه، بروده ويبوسه، وهدا الجرم يسما زحلاً ويسما مقاتلاً، بقدر نور قدحه من زناد العقل، ضاجين للبارى تعالى بالتهليل والتكبير، الاية الشريفه، افرض الله تعالى على بنى اسراييل.

"... ونشرح لك الان قوله تعالى/عز من قايل نعشه آدم بصلمنو وكدموتنو اعلم/ان الاولين قد فسرو دلك باللسان العربي نصنع/انساناً بقدرتنا وكشبه ملايكتنا وقالو ان التفسير/بحسب ما يليق ولم ادري دلك هو سهواً/او قصداً لئيلا يفسروها على طبق النص وينظرها// الجاهل فيعتقد ما اعتقدوه بعض الاعوام بان ذات/الله كذات الانسان وتعالى الله عن دلك علواً كبيرا/وانما دلك الاية الشريفه قوله تعالى بصلمنو اى/بتاجنا والتاج هو النور الدى خلقه الله تعالى/فى جبهة ادم عليه السلام لان لفظة صلم باللسان/ العبراني تاج والدليل على ذلك قوله تعالى لما ولد ادم/شت قال ويوليد بدموتو كصلمو

ولم يقل/دلك عند ايلاده قين وهبل لان دلك التاج ما خلق/فيهم لان على ما نقوله وقالوه من قبلنا علماينا ان دلك/الصلم هو مشه شلوم يهوه عليو وتسلل دلك الصلم/من ادم في السلسله الطاهره الي ان ظهر شلوم/يهوه عليو وفيه من قال ان الصلم هو العقل الدي/ خلقه الله تعالى في الانسان من لدنه تعالى ويعتبر/ دلك والاول اصح ثم قوله تعالى وكدم وتنو اي/وكصفاتنا اى الصفات المعنويه لا الصفات/الزاتيه وهي الوجود والعلم والقدره والاراده/والحياه والسمع والنظر والكلام والقهر والبطش/ والجلال والسلطان والرحمه والجبراوت والملك/فهده صفات معنويه من صفات الله تعالى اودعهم/في الانسان ليستولي بهم على غيره من المخلوقات/كما قال تعالى ويردو بدجيت أيم الى ان قال//وبكل هرمش هُرمش عل هارص ونقول/انه اودع فى الانسان دلك كله وربط الكل تحت/ارادته ومشيته ولا نقول ان الدموت هو الذات/واعلم ان ذات الله تعالى مخالفه لجميع الذوات ليس/له في ملكه شبيه ولا مثيل فسبحانه وتعالى عما يقولون/الظالمين ولولا خوف الاطاله لشرحت لك/تفاصيل وكل بسند شرعى ودليل ولكنه يحمل/مجلد مستقل وما ذكرناه يكفى العارف الخبير ونعود/الى ذكر ما نحن فيه فنقول انه لما قام ادم وصار/فيه نسمة الحيوه...."

תרגום לעברית:

" ...ונסביר לך כעת את אומרו יתעלה/ וירומם "נעשה אדם בצלמנו וכדמותנו" (ברא' א: 26) דע כי הראשונים הסבירו זאת בלשון הערבית "נעשה אדם ביכולתנו וכדמות למלאכינו" ואמרו כי ההסבר לפי מה שיאה לו ולא ידעתי האם זה בהסח הדעת או בכוונה כדי שלא יפרשו בדיוק לפי הטכסט, אז יראה זאת הבור ויחשוב כפי שחשבו מקצת העם הפשוט כי מהות האל כמהות האדם ויתעלה האל מכך התעלות רבה. אולם הפסוק הנכבד ההוא באומרו יתעלה 'בצלמנו' כלומר 'בכתרנו' והכתר הוא האור אשר ברא האל יתעלה במצח אדם עליו השלום משום שהתיבה 'צלם' בלשון העברית פשרה 'כתר' וההוכחה לכך אומרו יתעלה כאשר הוליד אדם את שת אמר "ויוליד בדמותו כצלמו" (ברא' ה: 3 ויולד בדמותו וכצלמו) ולא אמר זאת כאשר הוליד את קין והבל משום שהכתר ההוא לא נברא בהם כי לפי מה שאנו אומרים ואמרו חכמינו לפנינו כי ה 'צלם' ההוא הינו משה שלום האל עליו והצלם ההוא השתלשל לאדם בשלשלת הטהורה עד שהופיע שלום האל עליו, ויש מי שאמר כי 'הצלם' הוא השכל אשר בראו האל יתעלה באדם מטעמו וזה והפירוש והראשון נחשבים נכונים יותר אחר כך אומרו יתעלה ו 'כדמותנו' (ברא' א: 26) דהיינו 'כתוארינו' כלומר התכונות המופשטות, הרוחניות לא התכונות העצמיות הפיסיות הוי אומר: קיום, מדע, היכולת, הרצון, החיים, השמיעה, הראייה, הדיבור, כפייה, אלימות, גדולה, שלטון, רחמים, עריצות ובעלות, אלה תכונות מופשטות מתכונות האל אשר הפקידם אצל האדם כדי להשתלט בהן על זולתו לן הברואים כפי שהאל יתעלה אמר "וירדו בדגית הים" (ברא' א: 26) עד אומרו "ובכל הרמש הרמש על הארץ" (שם), ונאמר כי הוא הפקיד באדם כל זה וקשר את הכל לפי רצונו ובחירתו ולא נאמר ש 'הדמות' היא 'העצם' מדע כי עצם האל יתעלה שונה לכל העצמים, אין לו במלכותו דומה או רע, יתעלה ויתרומם ממה שאומרים העושקים, לולא החשש מאריכות הייתי מסביר לך בפרטים וכל דבר היה מלווה באסמכתא שרעית (לגיטימית) והוכחה אך זה דורש כרך נפרד ומה שהזכרנו דספיק ליודע הבקיא ונשוב להזכיר את מה שעומד לפנינו ונאמר כי כאשת קם אדם ונהייתה בו נשמת החיים..'